

Kas Eesti noored enam ilma uimastiteta elada ei saa?

Anti Liiv (RiTo 2), Riigikogu liige

XX sajandi viimastel aastatel avastab Eesti ühiskond jahmunult¹: erinevate narkootikumide tarvitamine levib väga kiiresti², seda eriti kuni 30-aastaste inimeste hulgas³. Juba on tekkinud probleemid narkojoobes autojuhtimisega⁴. Alaealiste kuritegevust⁵ seostatakse järjest sagedamini narkootikumide pruukimisega⁶. Tarbimine levib ohjeldamatult koolilaste hulgas⁷. Tallinna koolid⁸ on oma laste kaitseks ja uimastidiilerite eemalepeletamiseks viimastel aastatel sunnitud palkama juba turvamehi⁹. Eesti narkokullereid istub mitmete maade vanglates¹⁰, juba leitakse esimesi põrandaluseid narkolaboreid¹¹. Nõutult¹² püüab ühiskond leida imevitsa, mis järsult vähendaks narkootikumide tarbimist. Ühiskond on sedavõrd segaduses, et pole tänini suutnud end distsiplineerida, selgitamaks, milliseid narkootikume ja kui suures koguses Eestis tarbitakse, milline on täpne tarbimisstruktuur, kui palju üldse on isikuid (Liiv 1993c; Liiv 1994), kes Eestis narkootikume pruugivad¹³, ning millised on narkootikumide tarbijate sotsiaal-psühholoogilised tunnused.

Ennast pettes püüavad avaliku arvamuse kujundajad jätkuvalt uskuda ning avalikkusele sisendada: tegemist olevat pelgalt meditsiinilise ja bioloogilise probleemiga, mille puhul on esmatähtis uimastitarvitaja võimalikult kiiresti avastada, toimetada ta arsti juurde, kes siis hõlpsasti (suhteliselt odavate?) meditsiiniliste mõjustamisvahenditega tervendaks inimese soovist tarbida narkootikumi.

Kokkuvõtlikult võib praegust perioodi iseloomustada nii: me juba arvame üht-teist narkootikumide rollist Eesti ühiskonnas, kuid puuduvad sellekohased teaduslikult põhjendatud teadmised. Üldse puuduvad oskused ja vahendid selle uue nähtuse efektiivseks tasalülitamiseks Eesti ühiskonnas.

Selleks, et saavutada Eesti Vabariigis plahvatuslikult levivate narkootikumide üle mingi kontroll, oleks artikli autori arvates hetkel vaja teha järgmist.

Kindlalt järgida Eesti Vabariigis aastatuhande vahetuseks omaks võetud ametlikku uimastitarbimist ahistavat poliitikat, seades tegevuses ideaaliks uimastivaba Eesti. Mitte võtta arutlusele riigi tasandil uimastite tarbimise dekriminaliseerimist või legaliseerimist¹⁴ ja käsitada uimastiäri eriti ohtliku rahvatervise vastase kuritegevusena.

Põhitähelepanu pöörata uimastitarbimise nõudluse vähendamisele, pannes Haridusministeeriumile kohustuse saavutada kooli kasvatuses õpilastes aktiivne eitav hoiak uimastitarbimisse.

Vähendada uimastite kättesaadavust, selleks:

püüda lõpetada uimastite Eestisse toimetamine ning väljavedu;

Eesti-sisese uimastitoodangu vähendamiseks tuleks politseil avastada uimasteid tootvad põrandaalused uimastilaborid, leida üles uimastite hulgikaubandust organiseerivad

narkoparunid¹⁵ ning uimastite jaekaubandusega tegelevad uimastidiilerid – kogu organiseeritud kuritegevuse see osa, mis tegeleb juba kogu Eestit haarava laiaulatusliku põrandaaluse uimastikaubandusega;

politseil tuleks tõhustada võitlust Eesti päritoluga narkokurjategijatega rahvusvahelises, riigipiire ületavas organiseeritud kuritegevuses;

Rahandusministeerium koostöös politseiga peaks pöörama suuremat tähelepanu uimastiärist laekuvate rahavoogude legaliseerimise, nn rahapesu¹⁶ avastamisele;

Justiitsministeerium peaks üritama vähendada uimastite illegaalset levikut vanglates.

Sotsiaalministeerium peaks tähelepanu pöörama sellele, et:

süsteemilisemalt tegeldaks tööpuuduse vähendamisega (eriti kuni 30-aastaste isikute hulgas) ning tööpoliitikaga üldse – see võimaldaks noortel vaadata optimistlikumalt tulevikku;

pöörataks tähelepanu sellele, et suuremates linnades ei tekiks piirkondi, kus elanike väärtushinnanguid kujundavad valdavalt uimastitarbijad (nn getode vältimine);

teha psüühikahäiretega isikute hulgas intensiivsemalt ennetustööd, et nad ei hakkaks tarvitama uimasteid, mille tulemuseks oleks raske kombinatsioon vaimuhaigusest ning uimastisõltuvusest;

lähematel aastatel luua üle Eesti väikesed varjupaigad vaimselt invaliidistunud ning sotsiaalselt degradeerunud uimastisõltlastele.

Kodumaine meedia peaks olema sedavõrd eetiline, et aitaks vabatahtlikult ja enesetsensuuri korras rahvusliku katastroofi ärahoidmiseks kujundada noortes eitavat suhtumist uimastitesse.

Juhul kui piisavalt aktiivset uimastilevikut tõrjuvat poliitikat ei jätkata, võib artikli autori arvates järgnevatel aastatel Eestis lisanduda uusi probleeme.

1. Kujuneb noorte uimastitarvitajate subkultuur, mis hakkab ise juurde tõmbama järjest uusi noori uimastitarvitajaid.
2. Rahavajadus uimastite ostmiseks suureneb pidevalt ning sagenevad tänavatel autode rüüstamised, kaupluste- ja korterivargused, suvilavargused, kallaletungid tänavatel ning näiliselt motiveerimatud jõhkrad mõrvad. Kuritegevus ohustab ausate kodanike turvalisustunnet ning kasvab nende rahulolematus politsei tegevusega.
3. Sagenevad õnnetused inimestega, kes on tarvitanud uimasteid.
4. Kiiresti kasvab AIDSi haigestumine süstivate narkomaanide hulgas. AIDSi haigestunud narkomaanid võivad üritada tahtlikult nakatada kõrvalisi isikuid, tekib nn AIDSi-terrorismi oht.

5. Uimastipruukimisest tingitud tervishoiu ja sotsiaalabi otsesed ning kaudsed kulutused kasvavad, see nõuab järjest suurenevaid väljaminekuid riigieelarvest.
6. Kaitsevæes sagenevad uimastikasutamisega seonduvad distsipliiniprobleemid.
7. Organiseeritud kuritegevuse kätte koondub järjest enam sularaha, legaalseid äriettevõtteid ja kinnisvara, mille tõttu nad järjest enesekindlamalt üritavad suunata riigielu neid huvitavas suunas, jõudes aastate jooksul kohalike omavalitsuste ning riigiametnike otsuste otsese mõjutamiseni.
8. Kuna Eesti ei suuda ohjeldada¹⁷ riigisisest organiseeritud uimastikuritegevust, kannatab Eesti rahvusvaheline prestiiž¹⁸ ning võib tekkida probleeme Euroopa Liitu (Tarto 1997) ning NATO-sse vastuvõtmisega.

Et mõista uimastiprobleemi ohtlikkust Eesti omariiklusele, on alljärgnevalt esitatud lühiülevaade uimastitarbimise kiirest levikust Eestis XX sajandi viimasel viiendikul.

Uimastiprobleemi kujunemisest Eestis ja riigivõimu reaktsioonist

Uimastite tarbimine ei ole teadaolevatel andmetel viimasel kolmel–neljal sajandil kuulunud Eesti talupojakultuuri (Liiv 2000b). Küll on aga narkootikumide tarbimine olnud sporaadiline Eesti linnakultuuris XIX sajandi viimasest neljandikust kuni XX sajandi keskpaigani. Kuni XX sajandi viimase neljandikuni oli see erandlik nähtus, mida ümbritsejad võõristades talusid (Liiv 2000b).

Ajavahemikul 1975–1985 puudus Eestis uimastitarvitajate subkultuur (Liiv 1987; Liiv 1993a; Liiv 1993b). Uimasteid tarbisid sel perioodil üksikud meditsiinitöötajad ning sadakond kinnipidamiskohtades viibivat kriminaalkurjategijat. Nähtus oli sedavõrd piiratud, et uimastitarbijate riiklik register (vt tabel 1) ei sisaldanud aasta kestel enam kui umbes 200 uimastisõltlast (viibisid erijärelevalve all vähemalt viis aastat peale viimast teadaolevat uimastitarvitamist). Samuti sisaldas tollane uimastitarbijate riiklik register aastas vähem kui 500 isikut nn preventiivsel vaatlusel (diagnoosi täpsustamisel), kelle puhul politseil, arstidel, või uimastitarvitamises kahtlustatava pereliikmeil oli tekkinud kahtlus, et isik võis olla pruukinud kasvõi ühel korral uimastit (Liiv 1993a, Liiv 1993b). Selline isik oli meditsiinilise ja politseilise erijärelevalve all vähemalt kaks aastat, selgitamaks, kas isik on narkomaan või mitte. Narkomaaniat võis neil aastail diagnoosida üksnes kuni 60 päeva väldanud tasuta haiglaravi ajal, kui olid ilmnunud väga selged narkomaaniat tõestavad kliinilised tunnused (Liiv 1993a).

Narkomaania ravimine sel perioodil oli tehtud ülesandeks psühhiaatrilisele abile, kuid aastas oli ravilepõrdujaid vaid üksikuid (Liiv 1993a; Liiv 1993b; Liiv 1993c; Liiv 1994). Sel perioodil kehtis Eestis teoreetiliselt ka kohtu poolt määratav narkomaania sundravi, kuid kogu vaadeldava perioodi jooksul selle rakendamist vaja ei olnud, sest ei leidunud isikut, kes oleks olnud uimastisõltuvuses ning seejuures oleks ise keeldunud ravile pöördumast.

Veerandsajandilise tagasivaate põhjal saab hinnata tollast olukorda nii, et narkomaania sotsiaalse probleemina puudus Eestis peaaegu täiesti.

1985–1995 aastail toimusid Eestis suured muutused poliitilises ning majanduselus, mis ei jätnud muutmata ka inimeste väärtushinnanguid. Perioodi keskel lõpetati narkomaania sundravi (Liiv 1993b; Liiv 1994), järsult vähenesid võimalused pöörduda tasuta narkomaaniaravile (Liiv 1994; Liiv 2000b) ning meedia hakkas¹⁹ sisuliselt propageerima noorte hulgas uimastite tarbimist²⁰, väites selle olevat vajaliku demokraatliku ühiskonna kultuuri elemendina²¹. Seejuures oli üheks pidevalt levitatud väiteks, et uimastid on ohutud ja võimaldavad noortel inimestel oluliselt avardada maailmatunnetust ja et Eesti rahvusliku omapära tõttu ei sugene Eestis kunagi uimastitest tingitud sotsiaalseid probleeme²² ning et uimastitarbimise kitsendamise katsed ahistavad inimõigusi²³. Massimeedia propageeris Taani ja Hollandi võimude suhtumist uimastiprobleemi²⁴ kui täielikku vabadust kasutada uimasteid²⁵. Seejuures vaikiti kaasnevatest keerukatest probleemidest²⁶ ja tõsiasi, et narkomaania levikut neis riikides tõkestada ei ole õnnestunud ning maksumaksjate kulutused selle probleemi leevendamiseks kasvavad sealgi ohjeldamatult. Avalik arvamus soosis sedavõrd uimastite levitamist Eesti noorsookultuuris²⁷, et ajalehed ei avaldanud tollal kuigi meelsasti uimastitarbimist kritiseerivaid artikleid, samuti ei soovinud poliitikud Riigikogus arutada ÜRO uimastite leviku piiramise konventsioone kui ebaolulisi dokumente. Sel perioodil (Liiv 2000b) hakkaski narkoäri²⁸ Eestis arenema ning lahvatas suuräriks.

Üksnes Eesti Psühhiaatrite Selts²⁹ oli sel perioodil järjekindel, teadvustades Eesti ühiskonnale aastatuhande lõpus ähvardavat narkomaanialainet ning hoiatades, et sellega on hiljem väga raske toime tulla. Sel perioodil asutati psühhiaatrite eestvedamisel ning Skandinaavia sõsarorganisatsioonide otsesel toetusel kolmanda sektori esindajana MTÜ “Eesti lapsevanemad uimastite vastu”³⁰, millel hiljem oli eriti tihe koostöö Soome ühingu “Irti Huumeista” RY-ga (asutatud 1984). Alustati koostööd EURAD-iga³¹ püüti luua uimastisõltuvuses olevate isikute AA rühmi³².

Tagasivaates saab perioodi 1985–1995 hinnata kui ajavahemikku, mille esimeses pooles hakkasid Eestis ilmema narkomaania võimaliku tulevase plahvatusliku leviku³³ ilmingud (vt ka tabel nr 1).

Selle asemel, et neil aastail narkomaania leviku tõkestamiseks midagi otsustavat ette võtta (Liiv 1993), jäi narkomaaniaoht ühiskonnas toimuvate kiirete muutuste tõttu vajalikul määral tähele panemata ning Eestis lastigi narkomaaniadžinn ampullist välja.

Artikli autori arvates on väheusutatav, et XXI sajandil suudetaks narkomaania levik Eestis taandada sellisele madalale tasemele, nagu see oli aastatel 1975–1985.

Ajavahemikul 1995–2000 selgus, et uimastid hakkavad ka Eestis kujunema (Liiv 2000b) järjest tõsisemaks probleemiks³⁴. Selle avalikkusele teadvustamisele sai murranguks Eesti narkokulleritele Tais mõistetud³⁵ pikaajaline vanglakaristus (alguses püüdis Eesti meedia esitada narkokullereid kui arusaamatuse ohvreid, kellele on idamaal tehtud ränka ülekohut) ning nn moonisõda, kui Kesk-Eestis hävitati politseioperatsiooni käigus talumehe ärilistel eesmärkidel rajatud moonipõld³⁶.

Uimastiprobleemi teadvustamisele aitas oluliselt kaasa Eesti ühiskonnas XX sajandi viimasel kümnendil levinud ülemäärane hirm AIDSi nakkuse võimaliku leviku ees (narkomaan kui

potentsiaalne nakkusallikas tavalisele kodanikule) ning selle teema ümber tekkinud meediakära.

Loomulikult mõjutas avalikku arvamust ka uimastivastaste aktiivne tegevus. Lisaks sagedastele esinemistele meedias osutus maailma mõõtmes üpris mõjukaks Eesti kooliõpilaste ÜRO 50-ndale aastapäevale pühendatud – tollal ebatavaline – üritus 17.12.1995, kus paljud Eesti koolid omavahel Interneti vahendusel suheldes imiteerisid ÜRO liikmesriike, arutamaks maailma uimastiprobleeme. Arutelude tulemusel koostati ühine deklaratsioon³⁷, mis seejärel Tallinnas Rahvusraamatukogu saalis pidulikus õhkkonnas alla kirjutati. Üritus oli sedavõrd ebatavaline maailma ulatuses, et lõpuürituseks saatis Eesti kooliõpilastele oma isikliku läkituse³⁸ koguni ÜRO peasekretär hr Boutros Boutros-Ghali. Paraku ei osatud hiljem sellist ülemaailmset ja ÜRO tähelepanu Eesti uimastivastases võitluses piisavalt edukalt ära kasutada.

Sel perioodil³⁹ ratifitseeris Riigikogu ÜRO 1961. a ja 1971. a uimastikonventsioonid⁴⁰, mis sätestasid looduslikest toorainetest ning sünteetilisel teel saadavate uimastite leviku piiramise peamised põhimõtted⁴¹. Jätakuvalt ei pidanud Eesti poliitikud vajalikuks 1988.a ÜRO uimastite salakaubandust piirava konventsiooni ratifitseerimist⁴².

Riigikogu võttis vastu ka kolm olulist uimastite levikut piiravat seadust: ravimiseaduse⁴³, psühhiaatrilise abi seaduse⁴⁴ ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete leviku kontrolli seaduse⁴⁵. Lisaks seadustele kiitis valitsus heaks⁴⁶ alkoholismi ja narkomaania ennetamise riikliku plaani 1997–2007 põhimõtted (Kariis 2000) ning pani Sotsiaalministeeriumile selle probleemi kureerimisel põhivastutaja rolli.

Vormiliselt loodi ka ministeeriumidevaheline kogu, ministrite komitee⁴⁷, kuid etteprognoositult ei suudetud viimast ministrite suure töökoormuse tõttu käivitada. XX sajandi viimastel aastatel on seda sisuliselt asendanud Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutuse⁴⁸ programminõukogu⁴⁹. Viimane koosneb samuti probleemiga kokkupuutuvate ministeeriumide töötajatest, kuid selle eelis on, et see koosneb erinevates ministeeriumides piisavalt kõrgel võtmepositsioonil töötavatest ametnikest ja Riigikogu esindajast, kes pikki aastaid on isiklikust entusiasmist juba uimastipreventsiooni probleemiga tegelnud.

Kuivõrd 1999. a riigieelarvest hakati programmi ka rahastama⁵⁰ ning seda tehti projektide korras, siis tekkis kohe suurel hulgal kolmanda sektori asjasthuvitatuid⁵¹, kes sel kombel uimastivastaseid üritusi korraldades hankisid endale täiendavaid sissetulekuid. Teisalt võimaldas projektide rahastamine ka alustada üleriigilist massilist uimastivastast preventsoonitööd.

Euroopa Nõukogu on juba ammu uimastileviku vähendamise teinud üheks oma prioriteediks⁵², samal teemal on viimasel aastakümnel peetud palju konverentse⁵³.

Sel perioodil jätkus nii ÜRO⁵⁴ (UNDCP⁵⁵), PHARE⁵⁶ kui ka erinevate Euroopa riikide (eriti Põhjamaade⁵⁷) abi Eestile⁵⁸ uimastipreventsioonitöötajate koolitamisel. Eestist saab Euroopa Nõukogu narkoprobleemidega tegeleva kogu, nn Pompidou Grupi liige. Peale kümneaastast vahet alustati taas arvestuse pidamist ravile pöördunud narkomaanide üle⁵⁹.

Kümnendi lõpuks olid sajad politseitöötajad, arstid, koolmeistrid ning sotsiaaltöötajad ühes või teises vormis ja mahus saanud välisriikide abiga spetsiifilise väljaõppe uimastipreventsiooniks. Koolitustulemuste maksimaalselt efektiivset ärakasutamist takistab siiski tööik, et puudub ülevaade koolituse saanud isikutest ning teisalt uimastivastase koolituse saanud isikute sage üleminek mingile teisele tööle.

Kogu perioodi kestel on jätkuvalt aktiivseimaks ja järjepidevaimaks uimastiprobleemiga tegelevaks organisatsiooniks Eesti Psühhiaatrite Selts oma erinevate töövormidega (Liiv 1993a; Liiv 1994; Liiv 2000b).

Kahjuks oli perioodi 1995–2000 lõpuks väga kiiresti kasvanud narkootiliste ainete kasutamise populaarsus 15–25-aastaste noorte hulgas. Narkootikumide tarbimine oli muutunud prestiižikaks moekäitumiseks. Selle perioodi lõpus võis kõnelda juba oma narkootikumikultuuri kujunemisest Eestis. Samal ajal oli uimastitarbijate hulgas jätkuvalt levinud arvamus, et uimasteid süstivad narkomaanid ei nakatu mingil juhul AIDSi ning et kui selline nakatumine isegi toimub, siis on AIDS meditsiiniliste vahenditega hõlpsasti terveks ravitav.

Perioodi 1995–2000 lõpuks oli sõnastatud Eesti riigi ametlik noorsoo narkopoliitika.

Kõik uimastid on Eestis illegaalsed, nende valmistamine, hoidmine, müümine ja pruukimine on karistatav⁶⁰. Seda printsiipi postuleerivad Eesti Vabariigi rahvusvahelised kokkulepped ning seda konkretiseeritakse Eesti Vabariigi seadustes⁶¹.

Narkomaania ennetamist korraldatakse seaduse ja riikliku programmi alusel⁶². Kaudselt on mõistetav, et ennetustööd hinnatakse prioriteetseks narkomaania leviku tõkestamisel.

Narkomaaniat ravitakse isiku vaba tahte alusel psühhiaatrilises seaduses ettenähtud korras⁶³.

Narkomaanide rehabilitatsiooni ja sotsiaalabi korraldavad Vabariigi Valitsus ja kohalikud omavalitsused⁶⁴.

Vormiliselt on viimasel viiel aastal ära tehtud suur organisatoorne töö, loodud on end uimastitarbimise populaarsusele teadlikult vastandav süsteem. Vajakajäämised on ennekõike

ennetustöö süsteemsuses ja koordineerituses riigi tasandil;

ennetustöö teaduslikus põhjendatuses;

efektiivsuse analüüsis;

ennetustööle kulutatud raha avalikustamises. Avalikkusele ei ole tänini kogumalus tehtud kättesaadavaks iga projekti tulemuste analüüs – millistele uimastivastastele üritustele ning millise eduga on kulutatud riigieelarvest miljoneid kroone (tulemusaudit). Seejuures korraldatakse riigis juba üpris palju uimastivastaseid üritusi, paraku ei oska keegi hinnata

nende mõju uimastite populaarsusele. Kahjuks seda isegi ei üritata mõõta ega analüüsida. Eri maakondade sarnaste projektide efektiivsust ei ole samuti üritatud võrrelda;

Eestis juba tehtud ennetustööd analüüsiva monograafia avaldamise ebaõnnestumine.

Kuna meedias kõneldakse järjest sagedamini uimastiprobleemidest Eesti ühiskonnas⁶⁵, siis selline kestav avalikustamisest hoidumine tõstatab kindlasti poliitilisel tasandil üles küsimuse avalikkuse kontrollist maksumaksjate raha kasutamise sihipärasuse, otstarbekuse ja efektiivsuse üle uimastipreventsioonis.

Uimastitarbimise leviku teaduslik uurimine Eestis

Aastatest 1965–1987 on olemas võrdlemisi täpsed andmed uimastisõltlaste hospitaliseerimiste kohta Eestis (Liiv 1993a; Liiv 1993 b; Liiv 1993c; Liiv 1994).

1970–ndatel aastatel uuriti põhjalikult vaimuhaiguste levikut Tallinna Põhjarajoonis, Viljandimaal, Jõgevamaal ning Saaremaal (Liiv 1981; Liiv 1993a). Selle psühhiaatrilise epidemioloogilise uurimise käigus sedastati, et kolmes maakonnas väljaspool Tallinna uimastisõltlased peaaegu puuduvad (Liiv 2000).

1982.–1987. a oli iga uimastisõtlase kohta ÜRO uimastikonventsioonide aruannete koostamise tarbeks 32 tunnusega riiklik register, paraku seda materjali ei ole tänini teaduslikult läbi töötatud ning kahjuks hävitati väärtuslik osa sellest registrist 1990–ndate aastate algul, kuna neil aastail peeti uimastitarvitajate riikliku andmekogu olemasolu räigeaks inimõiguste rikkumiseks (Liiv 1993a).

1990–ndate aastate algul muutunud majandusolude tõttu varisesid täielikult kokku psühhiaatrilised epidemioloogilised uurimised, väga piiratud võimalused olid ka sotsioloogilisel uurimisel. Alles 1990–ndate aastate keskpaiku õnnestus välisriikide abil viia taas läbi (seda Eesti teadlastegruppi juhtis prof A. Narusk⁶⁶) kõigepealt NORBALT–94⁶⁷ ja seejärel suurem rahvusvaheline võrdlev uuring (ESPAD–95) uimastite tarbimise kohta 15–16-aastaste kooliõpilaste hulgas⁶⁸.

Pärast prof A. Naruski (1948–1999) surma puudub aastatuhande vahetusel sellesuunaliste teadusuuringute läbiviimiseks piisava teadusliku ja praktilise töö kogemusega ning organisaatorivõimetega juht. Vaatamata uue võimeka juhi puudumisele, ei ole teadustöö siiski lakanud: Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutuse eestvedamisel üritatakse taastada meditsiinasutusse pöörduvate uimastisõltlaste kohta minimaalset rahvusvaheliselt soovitatud andmestikku, osaletakse uuringus ESPAD–99 ja mõnes väiksemas uuringus⁶⁹.

Oluliseks vajakajäämiseks on uimastipreventsiooni infokeskuse (loodi 1999. a, avatud kõigile asjasthuvitatuile) nõrkus⁷⁰, mis kogub passiivselt Eesti ajakirjanduses ilmuvate artiklite bibliograafilisi kirjeid, kuid ei suuda tellida värskemate informatsiooni üle maailma, seda vastavate oskustega töötajate puudumisel üldistada ning töödeldult Eesti spetsialistidele aktiivselt edastada. Seetõttu on infokeskuse kasutegur avaliku arvamuse kujundamisel liiga madal.

Täiesti ebapiisav on tänini olnud rutiinse meditsiinistatistika alandmete analüüs, üldistamine ja järelduste avalikustamine⁷¹, seal tekkinud vaikelu on varasema intensiivse töö jätnud põhjendamatult unarusse. Usaldatava meditsiinistatistika puudumine kahandab võimalust muutuvat situatsiooni adekvaatselt hinnata ning võib viia subjektiivsusest tulenevatele eksiootsustele edasise tegutsemistaktika valikul.

Teiste maade kogemuste üldistamine

Olulist praktilist väärtust omaks teiste Euroopa maade uimastipoliitika analüüs ning arutelu selle üle, mida oleks võimalik Eestis ära teha. Seda enam, et narkootikumide kuritarvitamine on muutunud tõsiseks sotsiaalseks probleemiks kogu Euroopas⁷². Sellesuunaline töö on tänini Eestis tegemata, kuigi viimastel aastatel käiakse Eestist kümnetel narkootikumiteemalistel konverentsidel ning töötubades⁷³, see viitab jällegi vajakajäämistele uimastipreventsiooni süsteemsuses riiklikul tasandil.

Eesti piiratud ressursside puhul oleks otstarbekas koondada riigi kesksesse infokeskusesse teave Eestist erinevatele narkomaaniavastastele üritustele väljasõitvate inimeste, käsitletava temaatika ning vastuvõtivate organisatsioonide kohta, vältimaks senist sagedast dubleerimist ning kaootilisust sellealases tegevuses.

Teiste maade kogemuste teaduslikult korrektne võrdlev analüüs võimaldaks hoida kokku miljoneid kroone. Juba tänaseks on ülemaailmselt selge: rahaline põhipanus tuleb panna preventioonile⁷⁴, sest narkootikumisõltuvusse langenud isikut meditsiiniliste vahenditega täiesti terveks ravida⁷⁵ ei õnnestu⁷⁶ ning vähegi edukamad programmid on oma vähese tulemuslikkuse juures ühtlasi silmatorkavalt kallid.

Juba invaliidistunud narkomaanide täielik sotsiaalne rehabilitatsioon on (küsimumst teaduslikult analüüsid) peaaegu kogu maailmas alati ebaõnnestunud. Poliitilistel eesmärkidel kulutatakse mõnikord ka siin sotsiaalsele rehabilitatsioonile uskumatult suuri rahasummasid ja teavitatakse avalikkust arvatavast hiilgavast edust. Lisandub poliitiliselt arvestatav tõik, et taoliste varjupaikade ümbruskonna elanikud suhtuvad naabrusesse elama asunud narkomaanide kohalolekusse vägagi valuliselt⁷⁷.

Rehabilitatsiooniürituste erakordselt kõrge omahind samaaegselt madala efektiivsusega teevad rehabilitatsiooniürituse laialdase ellurakendamise otstarbekuse Eestis majanduslikult kaheldavaks ja vajaksid avalikku ausat arutelu.

Mõlemaid tegelikkuse troostituse näitajaid püütakse endastmõistetavalt poliitilistel põhjustel kas sootuks varjata või siis peita filosoofiliste arutluste taha.

Seetõttu oleks eriti oluline Eesti jaoks, et Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutuse poolt võrdlevalt analüüsitaks järgmisi küsimusi.

Millised on erinevate maade kogemused meditsiinilise ravi (nn tabletiravi) efektiivsuses kaks, viis ja kümme aastat peale esmast ravikuuri?

Uurimishüpootees: kümme aastat hiljem puudub üldse statistiline erinevus n-ö ravitud ja ravimata narkomaanide vahel – näiline raviefekt esimesel kahel aastal saavutatakse mitte meditsiinile spetsiifiliste vahenditega, vaid n-ö kliendi ümber sagiva meeskonna efektiga⁷⁸.

Millised on erinevate maade koolide kogemused üldkoolides uimastitesse eitava suhtumise kasvatamisel? Kas koolmeistrid on üldse selleks võimelised ning milliste konkreetsete pedagoogiliste võtetega see saavutatakse (Liiv 2000a)?

Millised on eri maade koolide kogemused riskigrupi laste koolitamisel, et viimastel tekiks uimastitesse eitav suhtumine?

Milliseid konkreetseid eripedagoogilisi võtteid rakendatakse erinevates maades nende laste puhul, kes juba süstemaatiliselt kasutavad narkootikume ning kellel ilmneb delikventne käitumine?

Samuti tuleks leida vastus küsimusele, kui kõrge oleks sellise metoodika omahind Eestis rakendamisel.

Milliseid pedagoogilisi mõjustusvahendeid kasutavad eri maades pereliikmed, kirik, politsei ja kolmas sektor uimastitesse eitava hoiaku kujundamisel?

Millised on erinevused Euroopa riikides ja Eesti meedias uimastitesse suhtumises, kuidas kujundavad eri riigid meedia vahendusel suhtumist uimastitesse?

Uimastid noorte inimeste probleemina

Vaieldamatult on Eesti riigi ametlikuks poliitikaks uimastite leviku piiramise poliitika (Liiv 1993a; Kariis 2000; Liiv 2000a; Liiv 2000b). Elanike hulgas on sellesse Eesti riigi ametlikku seisukohta siiski erinev suhtumine, veelahe läheb umbes 40 eluaasta piirilt. Vanemad kui 40-aastased toetavad valdavalt uimastilevikut piiravat poliitikat, erinevused ilmnevad põhiliselt piirava poliitika agressiivsuse määras.

Alla 40-aastaste hulgas on suhtumine palju mitmekesisem. Piisavalt palju on neid⁷⁹, kes soovivad, et Eesti legaliseeriks esimese Euroopa riigina täielikult uimastite tarbimise.

Piisavalt palju on neid, kes soovivad legaliseerida nn pehmed narkootikumid⁸⁰.

Probleemi komplitseerib tõik, et laste tervis Eesti Vabariigis on oluliselt halvenenud⁸¹:

(1) ligi 50% lastest on füüsiliselt nõrga tervisega;

(2) vähemalt 1/3 lastest vajab psühhiaatrilist abi;

(3) üle 3000 koolikohustusliku lapse ei käi koolis;

(4) laste kuritegevus suureneb pidevalt ja rasketes kuritegudes osalevad üha nooremad lapsed.

Kui täielikku narkootikumide legaliseerimist meediakanalite omanikud ei toeta ning tsenseerivad ise tuntavalt sellesuunalisi teemaarendusi, siis Eesti riigi ametlikust poliitikast erinev pehmete narkootikumide legaliseerimise suund on meediakanalites küllalt sageli toetamist leidnud⁸².

Artikli autori arvates on Eesti uimastipoliitika võtmeküsimus selles, kuidas õnnestub viia läbi noorsoopoliitikat niiviisi, et selle tulemusel kujuneks Eesti noortel välja aktiivne eitav hoiak naudingute otsingusse uimastite kaasabil. Et senine vaimustus uimastitest, nende kasutamise silmatorkav populaarsus vaibuks.

Tänini ei ole avalikkuses piisavalt põhjalikult Eesti uimastipoliitikat arutatud⁸³, oleme alles jõudnud arengujärku, kus isegi kõik erakonnad pole avaldanud oma seisukohta uimastite suhtes, rääkimata selle käsitlemist narkomaania ja noorsoopoliitika⁸⁴ kontekstis.

Olemasolevail andmeil on tänini kaitstud üks magistridissertatsioon (Liiv 1993a) uimastipoliitika teemal. Uimastipoliitikaga seotud kõrvalteemadest vaid üks magistritöö (Hammer–Pratka 2000) käsitleb perekonna rolli uimastiprobleemiga seonduvalt ning teine (Paimre 1999) bibliomeetriliselt seisukohalt uimastiprobleemi kajastamist Eesti meedias.

Kool arvamuse kujundajana

Kuigi koolides on põhimõtteliselt sisse viidud uimastiohte käsitlev õpetus ning kaudselt võiks seda hinnata kui uimastitesse eitava suhtumise poliitikat praktikas, on tegelikkus keerulisem. Juba pinnapealsemal vaatlemisel ilmneb terve rida probleeme (Liiv 2000a).

1. Kas koolmeistrid üldse on praeguse koolitegevuse käigus võimelised kujundama uimastivastast hoiakut õpilastes?⁸⁵

Väidan, et ei ole.

2. Lõpuni on läbi vaidlemata, kes peaks siiski kooliõpilastele jagama teadmisi uimastitest. Kas koolmeister, arst, politseinik, sotsiaaltöötaja või endine aktiivne narkomaan?

3. Kogu ühiskonnas, sealhulgas ka õpetajate hulgas on levinud arvamus, et meditsiin on täiesti võimeline farmakoloogiliste vahenditega kujundama õpilastes eitavat hoiakut narkootikumidesse.

Enamik koolmeistreid ei ole mõistnud, et uimastite tarbimine on vaid üks osa laste ja noorte täiskasvanute elulaadist, see on vaid osa uutest kultuuriilmingutest.⁸⁶ Selle mittemõistmise tõttu ületähtsustavad möödunud kümnendi kestel nii koolmeistrid kui ka lapsevanemad narkootilise joobe ekspertiisi. Püütakse tuvastada arstlikus ekspertiisis ennekõike narkootilist joovet põhjustanud narkootikum ega mõisteta seejuures, kuidas erineb

koolmeistri pedagoogiline tegevus lapse mõjustamisel sõltuvalt sellest, kas narkootilise joobe tekitamiseks tarvitatud aine oli näiteks amfetamiin või kokaiin.

4. Milliseid pedagoogilised võtteid osatakse Eestis kasutada erinevalt käitunud laste eripedagoogilisel mõjustamisel – näiteks kui laps on korra tarvitanud narkootikumi, kui ta teeb seda kümneid kordi või kui ta on sõltuvuses uimastitest.

Väide: koolmeistrid ei oska last pedagoogiliselt spetsiifiliselt mõjustada, et kaine õpilane ei alustaks uuesti vabatahtlikult uimastitest naudingute otsingut.

5. Uimastite tarbimise levikut noorte hulgas püütakse põhjendamatult esitada kui üksnes meditsiinilist ja bioloogilist probleemi: narkomaania levivat nagu viiruslik nakkus. Püütakse kramplikult vältida teoreetilist lähtepunkti, et narkootikumide tarbimise laienemine on üksnes indikaator, mis saadab võimsalt signaale selle kohta, et viimasel kümnendil üleskasvanud noorte väärtusorientatsioonides on toimunud väga olulised nihked. Viimase tulemusel on Eesti noorte hulgas laialdaselt levimas meie riigile ebasoovitavad käitumisharjumused, mida tinglikult võiks nimetada XXI sajandi uueks kultuuriks. Paraku puudub riigil teave, organisatsioon ning raha taoliste ilmingute minimiseerimiseks, traditsioonilise XX sajandi uimasteid eitava kultuuri piisavaks kaitsmiseks.

6. Uute väärtushinnangute levik ja elujõulisus, narkootikumide tarbimise populaarsus Eesti ühiskonnas on sedavõrd võimas, et ta on kujunemas üldiselt aktsepteeritavaks normiks, biotehnoloogia sajandi arvestatavaks kultuurinähtuseks. Seetõttu tuleks kaaluda juba ka võimalust vaadelda uimastitarbimist mitte kui meditsiinilist probleemi, vaid kui XXI sajandi Eesti noorsoo ühe subkultuuri ilmingut, mis küll kahjustab omariiklust, kuid mille väljalülitamine enam ei ole võimalik. Ka kuritegevust või homoseksualismi ei üritata XX sajandi lõpus enam spetsiifiliste meditsiiniliste meetoditega ravida, vaid neid vaadeldakse kui eriomaseid käitumisnorme.

Eestis noorsoopoliitikas ei ole tänini sisuliselt üldse formuleeritud uimastiprobleemi

Kuigi kaudselt on võimalik järeldada, et Eesti noorsoopoliitika eitab kindlalt uimastite tarvitamist, on see siiski pelgalt deklaratiivne. Ei näidata, et tegemist ei ole meditsiinilise, vaid kompleksse sotsiaalse probleemiga, mille puhul meditsiiniabi roll on üliväike.

Ei analüüsita, millised mõjurid viivad selleni, et luuakse soodus pind isiklike naudingute otsinguks uimastite virtuaalses maailmas. Täielikult on uimastipoliitika aruteludes puudu isiku enesekasvatuse ning omavastutuse eetiline tähtsus, noorsugu käsitletakse kui objekti, kelle kujundamise eest vastutab üksnes vanem generatsioon⁸⁷.

Samuti pole arutletud, kas uimastitarbimiseks soodsad tingimused on loodud perekonna või kuritegeliku ümbruskonna, omavalitsuse või riigi poolt ning kas sellised soodsad tingimused on üleüldse kõrvaldatavad.

Samuti pole teada, mida peaks ette võtma, et uimastitarbimist soodustavaid tingimusi kõrvaldada, ning kui palju nende kõrvaldamine läheks maksma riigieelarvest, kohalikust eelarvest ja perekonna eelarvest.

Et üldse formuleerida narkomaania ja noorsoopoliitika seos, oleks kõigepealt vaja:

teadusuuringute baasil saada teada olukorrast, kus viibime hetkel;

formuleerida eesmärk, mida soovime saavutada oma noorsoo narkopoliitika ideaalina;

läbi analüüsida olemasolevad võimalused püstitatud eesmärgi saavutamiseks;

lõpuks – leida vahendid, millega mõjustada olukorda soovitud suunas.

Lähteülesanded ja eeldused noorsoo uimastipoliitika formuleerimiseks

Läbi viia tõsiteaduslik uuring uimastite leviku väljaselgitamiseks noorsoo hulgas (kahjuks paljud tänapäevased Eesti uurimused on ebateaduslikud oma meetodikate poolest), eeldades, et hetkel võib Eestis olla juba umbes 100 000 noort inimest, kes on elus vähemalt ühel korral proovinud narkootikumi.

Selgitada välja, mille poolest erinevad uimastite kasutamise motiivid Eestis ja välisriikides. Võimalik spetsiifika võimaldab paremini ära kasutada Eesti ajaloolise arengu omapärasid.

Selgitada välja, millised on eripedagoogilised meetodid ning nende efektiivsus erinevate riskirühmade puhul.

Teha kindlaks, kas Eestis üldse on pedagooge, kes oskavad mõjutada erinevate riskirühmade liikmeid, kujundades neis riigile vajalikku suhtumist uimastitesse.

Komplementaarsuse printsiip: eeldades, et uimastitarbijad on spetsiifilise vajakajäämisega mingis muus sfääris, tuleks hinnata, kas Eestil on materiaalseid võimalusi riskirühmadele asendustegevuse leidmiseks⁸⁸.

KiiRESTI luua Eesti uimastipoliitika strateegiliste suundade väljatöötamise ning analüüsimise keskus, sest on asutud juba miljonite kroonide kulutamisele riigieelarvest, kuid seda ei tehta samaaegselt rahakulutuse efektiivsuse analüüsiga (tulemusauditiga).

Lõpetada väärettekujutuse propageerimine, et uimastiprobleem noorsoo hulgas on lahendatav meditsiinile omaste spetsiifiliste vahenditega⁸⁹ ning käsitleda uimastiprobleemi kui massiliselt levivat noorsoo uut kultuuriilmingut, mille redutseerimine ületab Eesti riigi võimalused.

Prognoos lähitulevikuks

Vaatamata riigipoolsetele ettevõtmistele, ei suuda Eesti narkootikumide populaarsuse kasvu noorsoo hulgas enam pidurdada. Narkootikumid hakkavad osaliselt asendama alkoholitarbimise seniseid funktsioone.

Narkomaania levib aastatel 2000–2015 kiiresti Eesti koolides: esiti suuremates linnades ja maakonnakeskustes, seejärel maakoolides. 2005–2010 muutub narkomaania Eesti kaitseväes⁹⁰ oluliseks probleemiks.

Narkootikumide tarbimise kasvav populaarsus ja narkomaania levik Eesti noorsoo hulgas raskendab olukorda paljude teiste sotsiaalsete probleemidega (kuritegevus, vägivald ja vandalism tänavatel, liiklusõnnetused, ainelist puudust kannatavates peredes kasvanud noorte valutu sulandumine ühiskonda).

Süstivate narkomaanide arvukuse kasv toob lähiaastatel paratamatu tüsistusena endaga kaasa umbes 40% süstivate narkomaanide nakatumise praktiliselt ravimatusse AIDSi ning sellest tuleneva ajakirjanduse ja avaliku arvamuse surve oluliselt suurendada narkomaaniaprobleemi ohjeldamiseks eraldisi riigieelarvest. Sõltumata eraldatud rahasummade suuruselt, mingit olulist muutust AIDSi nakatunud narkomaanide arvukuses ei saavutata.

Aastatel 2005–2010 hakkab probleemsemaks muutuma narkomaaniaga tüsistunud vaimuhaiguste levik ning ilmnevad üksikud AIDSi nakatunud narkomaanide terrorismikatsed, saavutamaks kaaskodanike vägivaldse nakatamise ähvardusel endale soodustusi.

Eesti Vabariigi kulutused narkomaaniaprobleemi tasalülitamiseks kasvavad lähiaastatel väga oluliselt ja ulatuvad kümnetesse miljonitesse kroonidesse, samal ajal on edu minimaalne.

Narkomaania efektiivset meditsiinilist ravi aastani 2015 ei avastata, mistõttu enamik riike püüab senisest enam tähelepanu pöörata narkomaania ennetamisele, preventsiioonile.

Peeter Allik "Pärast Suudlust" 1992 linoollõige. Eesti Kunstimuuseum

Kokkuvõte

Artiklis väidetakse, et uimastitarbimine on Eestis kujunenud juba väga tõsiseks sotsiaalseks probleemiks, mille tingib uimastite kasutamise populaarsuse erakordselt kiire levik noorsoo hulgas.

Autor püüab esitada alternatiivi aegamisi võimust võtvale arvamusele, et Eesti noored XXI sajandil enam ilma uimastiteta ei saagi läbi, kuivõrd uimastid olevat noorte naudinguteotsinguis obligatoorsed ning kujutavad endast XXI sajandi uue kultuuri lahutamatu osa.

Autor väidab, et uimastite levikut Eestis siiski suudetakse piirata, kuid üksnes juhul, kui pööratakse põhitähelpanu ennetustööle, seda eriti noorsoo hulgas. Paraku on tänini ennetustöö noorsoo hulgas artikli autori arvates endiselt ebapiisav. Seda tõendab noorte hulgas pidevalt laienev uimastite tarbimine.

Artiklis tõstatatakse probleem, et käesoleval ajal puudub piisav teaduslik algteave Eesti oma noorsoo uimastipoliitika postuleerimiseks, prerogatiivide ning prioriteetide formuleerimiseks.

Artikli autor algatab diskussiooni, et noorsoo uimastiprobleemi käsitletakse ekslikult vaid kui kitsalt meditsiiniliselt defineeritava haiguse levikut ning sellest tulenevalt loodetakse põhjendamatu, et meditsiin on oma spetsiifiliste meetoditega võimeline uimastite levikut Eestis oluliselt vähendama.

Artiklis väidetakse, et kuivõrd väljakujunenud uimastisõltlasi (ja ka narkootikumide süstimise tüsistusena AIDSi haigestunuid) tervendada enam ei ole võimalik, tuleks kogu tähelepanu pöörata uimastitarbimise ennetamisele ning teha viimasesse põhilised investeeringud.

Artiklis formuleeritakse hetkeülesanded, mis tuleb lahendada enne, kui on üldse võimalik sõnastada noorsoopoliitika see osa, mis käsitleb uimastite suurenevat populaarsust ja laienevat tarbimist noorsoo hulgas.

Artikkel on kirjutatud eesmärgiga algatada Eestis asjasthuvitatud ametkondades laialdasem diskussioon uimastipoliitikast ja selle praktilistest võimalustest.

<i>NARKOMAANIDE ARVUKUS (absoluutarvudes) EESTIS (Liiv 2000b)</i>			
Aasta	Avastatud	Aasta lõpus kirjas	Käis aasta kestel haiglaravil
1967	12	51	34
1968	7	44	34
1969	13	45	26
1970	12	60	28
1975	6	101	26
1980	5	93	18
1985	4	74	34
1986	26	92	49
1987	75	160	4
1988	64	221	50
1989	256	719	92
1990	101	595	101
1991	541	3015	228
1992	329	1355	122

Märkused

1. M. Hiiob – Eesti Ekspress 27.01.1995; H. Palgi – Virumaa Teataja 28.12.1996.
2. T. Önnepalu – Sõnumileht 03.12.1996; U. Vimmasaare – Sõnumileht 20.12.1996; A. Liiv – Õpetajate Leht 12.01.1996; R. Kaarepere – Sõnumileht 24.01.1996; E. Laidre – Videvik 09.02.1996; S. Randla – Sõnumileht 09.03.1996; T. Vähi, T. Vilosius, T. Kariis

- Eesti Päevaleht 01.04.1996; J. Mumma ja A. Liiv – Eesti Päevaleht 02.04.1996; P. Nieler – Sõnumileht 12.03.1998; K. Kõusaar – Eesti Ekspress 20.03.1998; E. Rudi – Postimees 27.07.2000.
3. R. Kagge – Postimees 10.01.2000; A. Soolep – Sõnumileht 13.01.2000; A. Raun – Eesti Päevaleht 10.01.2000; M. Tarassenko – Estonia 13.01.2000; K. Jakobson – Sõnumileht 14.01.2000; V. Valner – Postimees. Arter 15.01.2000; K. Pentus – Eesti Päevaleht 19.01.2000; K. Vainküla – Õhtuleht 21.01.2000; A. Liiv – Meie Maa 27.01.2000; M. Kaasik – Koit 15.02.2000; A. Sepp – Meie Maa 15.02.2000; J. Saar – Eesti Päevaleht 25.11.1999; S. Babkin – Russkaja Gazeta 31.08.1995; S. Tohver – Õpetajate Leht 17.03.2000.
  4. L. Larin – Eesti Ekspress 20.02.1998.
  5. Politsei registreeris esimesel poolaastal 2000 513 narkokuritegu (ETA 31.08.2000).
  6. R. Berendson – Eesti Päevaleht 12.03.1998; K. Kirss – Eesti Päevaleht 08.10.1998.
  7. L. Larin – Eesti Ekspress 17.04.1998; U. Kruup – Eesti Ekspress 30.04.1998; O. Rand – Eesti Päevaleht 29.05.1998; R. Kagge – Postimees 16.06.1998; K. Kõusaar – Eesti Ekspress 03.07.1998; V. Maandi – Estonia 11.08.1998; K. Neiman – Postimees 28.09.1998.
  8. K. Muuli – Eesti Päevaleht 10.04.2000.
  9. A. Soolep – Sõnumileht 12.01.2000; T. Loodus – Sõnumileht 22.01.2000; P. Peensoo – Eesti Päevaleht 07.04.2000; E. Simon – Õhtuleht 03.06.2000.
  10. M. Hiiob – Eesti Ekspress 08.12.1995; K. Karpa – Eesti Päevaleht 27.07.1995; K. Rikken – The Baltic Independent, 1995, Aug, No 278; R. Kagge ja S. Kiin – Eesti Päevaleht 14.11.1995; M. Hiiob – Eesti Ekspress 24.11.1995; Õhtuleht 17.01.2000; K. Piirsalu – Eesti Päevaleht 07.03.2000; O. Rand – Eesti Päevaleht 14.07.2000; T. Erilaid – SL Õhtuleht 17.07.2000; J. Piirsalu – Eesti Päevaleht 31.07.2000; T. Erilaid – SL Õhtuleht 31.07.2000; R. Kagge – Postimees 01.08.2000.
  11. R. Berendson – Eesti Päevaleht 19.01.2000; R. Kagge – Postimees 18.02.2000; R. Kagge – Postimees 25.02.2000; J. Väljaots – Õhtuleht 07.03.2000; J. Saar – Postimees 13.05.2000.
  12. M. Jürgen – Eesti Ekspress 06.04.2000.
  13. K. Viska – Eesti Päevaleht 14.08.1995; K. Mõtus – Eesti Päevaleht 04.02.2000.
  14. Seda rõhutas oma esinemises "Uimastivaba Eesti" II konverentsil 8.–9. septembril 2000 Tallinnas korduvalt ka siseminister T. Loodus.
  15. Eesti Politsei 81. aastapäevale pühendatud rahvusvaheline konverents "Meie võimalused võitluses narkomaania ja narkokuritegevuse vastu" 17.11.1999 Tallinnas.
  16. SE 262 ühinemiseks Euroopa Nõukogu 1990. a rahapesu, kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooniga – antud valitsuse poolt Riigikogule üle 15.12.1999.
  17. UN International Drug Control Programme Report on Mission to Estonia 2nd to 4th October, 1995. Develop and Expand Activities in Law Enforcement Sector AD/RER//52.
  18. Parlamentidevaheline Liit võttis oma 100. konverentsil 6.–12.09.1998 Moskvas üksmeelselt vastu spetsiaalse narkootikumidevastase resolutsiooni (Parlamentidevahelise Liidu Eesti rühma kiri Riigikogu sotsiaalkomisjonile nr 10–2/1029 12.10.1998).

19. Meedia seisukoht on teisenemas – uimastiohte arutati näiteks Eesti Juristide Liidu (M. Pajo) ja Eesti Ajakirjanike Liidu (A. Parbo) ümarlauas teemal "Kas on võimalik ohjeldada narkokuritegevust?" 02.05.2000 Tallinnas.
20. J. Putting – Postimees 12.03.1998; L. Larin – Eesti Ekspress 03.04.1998; SL Õhtuleht 23.08.2000; V. Kärdi – Hommikuleht 11.01.1994; R. Bromme – Äripäev 08.11.1995.
21. K. Truus – Eesti Ekspress 18.08.1995; T. Volkmann – Eesti Ekspress 17.11.1995; M. Hiiob – Eesti Ekspress 22.12.1995; U. Vimmasaare – Sõnumileht 08.01.1996; T. Virki – Postimees 14.08.1996; E. Soosalu – Eesti Päevaleht 23.11.1996; M. Kopli – Eesti Päevaleht 23.11.1996; K. Kopli – Eesti Päevaleht 23.11.1996; R. Nuusutaja – Eesti Ekspress 20.02.1998; J. Leppik – Postimees. Kultuur 11.09.1998.
22. T. Toomsalu – Rahva Hääl 11.04.1995; T. Kons – Hommikuleht 08.09.1994; O. Kruus – Postimees 08.09.1994; M. Määrits – Eesti Sõnumid 08.09.1994.
23. K. Heinsalu – Äripäev 07.01.1994; T. Muru – Liivimaa Kuller 13.01.1994; V. Kärdi – Hommikuleht 11.01.1994 ja Rahva Hääl 19.05.1995; A. Holm – Esmaspäev 04.04.1994; T. Toomsalu – Liivimaa Kuller 14.04.1994; A. Liiv – Politsei 1999/6; K. Konzales – Päevaleht 30.07.1994; K. Tiits – Post 08.08.1994. R. Saaremets – Hommikuleht 08.10.1994; Eesti Päevaleht 04.01.1996; A. Liiv – Päevaleht 14.05.1996; M. Sobolev – Sõnumileht 15.05.1996; P. Tali – Eesti Päevaleht 29.04.1996; V. Kärdi – Sõnumileht 29.06.1996; S. Vabar – Postimees Extra 30.03.1996.
24. Dutch National Board of Drug Prevention oma kirjas Rotterdamist 02.06.1998 eitab kategooriliselt uimastite legaliseerimist Hollandis.
25. Post 13.05.1996; E. Simson – Luup, 1996, nr 4, lk 42–43; M. Raud – Eesti Ekspress 27.09.1996; K. Tsäro, O. Minne – Sõnumileht/Laupäevaleht 08.08.1998; V. Kärdi – Rahva Hääl 21.04.1995; Postimees 11.09.1995.
26. Vt Drug Policy in the Netherlands. Continuity and change. Ministry of Foreign Affairs. Rijswijk, 1985, 88 pp.
27. K. Kivi – Õhtuleht 13.01.1996; H. Urbanik – Eesti Ekspress 26.01.1996; T. Kauba – Postimees 08.03.1996; K. Kivimaa, M. Tralla – Eesti Ekspress 15.03.1996; P. Liimal – Eesti Päevaleht 29.04.1996.
28. K. Kõusaar – Eesti Ekspress. Magneet 10.05.1996; M. Hemp – Sõnumileht 21.10.1996; P. Sooman – Äripäev 10.10.2000.
29. J. Tamm – Eesti Päevaleht 03.04.1996; E. Uus – Sõnumileht 12.04.1996; K. Kivimaa – Postimees 20.05.1996; A. Ruben – Pühapäevaleht 08.06.1996; E. Simpson – Luup, 1996, nr 13, lk 30–31; K. Teil – Õhtuleht 26.07.1996; A. Ruben – Pühapäevaleht 10.08.1996; T. Virki – Postimees 13.09.1996.
30. Ühendab peaaegu kõiki Eesti psühhiaatreid, viimasel aastakümnel on seda juhtinud dr Valdur Jänes.
31. 31.01.1992 (registreeriti 24.03.1992) Tallinnas kodanikuühendusena ja Harjumaa LIONS klubi toetusel, asutamiskoosolekul osalesid kõik Skandinaaviamaade (Norden mot Narkotik) esindajad.
32. Sihtasutus Europe Against Drugs.
33. Anonüümsete Alkohoolikute liikumine, mis tuli Eestisse 1987. a suvel otse USA-st. Sajandi lõpuni on Eesti AA teinud tihedat koostööd Soome AA liikumisega.

34. 1960. aastaga võrreldes oli narkootikumide tarvitamisest tingitud psüühika ja käitumishäirete arv Eestis 1998. a kasvanud 24 korda (ETA 31.08.2000).
35. A. Liiv – Eesti Päevaleht 11.08.1995; K. Pentus – Eesti Päevaleht 15.09.1999; T. Loodus – Postimees 18.02.2000; H. Huttunen – Eesti Sõnumid 28.03.1995; J. Padrik – Linnaleht 5/1995; A. Walterhaus – Pühapäevaleht 06.05.1995; L. Uus – Lääne Elu 08.07.1995; K. Kõusaar – Eesti Ekspress. Magneet 10.05.1996. K. Heinsalu ja A. Hundimägi – Äripäev 31.07.1995; J. Caroll – The Baltic Observer, 1995, Jul, 30; T. Pruuli – Eesti Päevaleht 01.08.1995; A. Liiv – Õhtuleht 15.08.1995; E. Alatalu – Postimees 02.08.1995; J. Lina – Eesti Päevaleht 03.08.1995; R. Palmaru – 05.08.1995; J. Litvinova – Moldojozh Estonii 07.08.1995; K. Karpa – Eesti Päevaleht 08.08.1995, Pühapäevaleht 19.08.1995; K. Karpa – Eesti Päevaleht 27.07.1995; K. Karpa – Eesti Päevaleht 28.07.1995; M. Lees – Sõnumileht 06.04.1996; E. Bernhard – Luup 1996, nr 25, lk 38–41; A. Tapver – Õhtuleht 25.11.1998; K. Vilgats – Eesti Sõnumid 26.08.1995.
36. A. Liiv – Liivimaa Kuller 10.08.1995; K. Truus – Eesti Ekspress 11.08.1995; Eesti Päevaleht 01.08.1995; U. Paet ja A. Lõhmus – Postimees 01.08.1995; T. Pöld – Eesti Sõnumid 01.08.1995; K. Tarand – Eesti Päevaleht 02.08.1995; A. Kivistik – Eesti Päevaleht 02.08.1995; K. Malmberg ja M. Milve – Eesti Päevaleht 02.08.1995; T. Pöld ja S. Randla – Eesti Sõnumid 02.08.1995; U. Paet – Postimees 02.08.1995; R. Palmaru – Eesti Sõnumid 03.08.1995; M. Riiv – Liivimaa Kuller 03.08.1995; P. Varul – Eesti Päevaleht 04.08.1995; P. Talimaa – Postimees 04.08.1995; U. Paet – Postimees 04.08.1995; U. Paet – Postimees 05.08.1995; A. Herkel – Eesti Päevaleht 07.08.1995; Ü. Mattheus – Eesti Päevaleht 05.08.1995; A. Liiv – Õhtuleht 04.08.1995; M. Milve – Eesti Päevaleht 05.08.1995; J. Olep – Post 07.08.1995; T. Pöld – Eesti Sõnumid 05.08.1995; A. Ruusaaar – Eesti Sõnumid 07.08.1995; M. Müüripeal – Eesti Maa 07.08.1995; R. Tolk – Post 08.08.1995; T. Sildam – Eesti Päevaleht 08.08.1995; T. Pöld – Eesti Sõnumid 08.08.1995; T. Parts – Postimees 08.08.1995; E. Alatalu – Postimees 08.08.1995; K. Roht – Õhtuleht 08.08.1995; E. Odres – Liivimaa Kroonika 09.08.1995; L. Alling – Postimees 09.08.1995; H. Tänavsuu – Õhtuleht 09.08.1995; J. Kivirähk – Eesti Sõnumid 10.08.1995; M. Jürgen – Eesti Ekspress 11.08.1995; L. Oll – The Baltic Independence, 1995, Aug, No 276; M. Laar – Järva Teataja 10.08.1975; K. Muuli – Eesti Päevaleht 12.08.1995; D. Willcox – The Baltic Observer, 1995, July, No 30; E. Tammer – Postimees 18.08.1995; T. Raag – Eesti Päevaleht 21.08.1995; S. Kalder – Postimees 25.08.1995; A. Seppik – Postimees 30.08.1995; P. Varul, I. Mändmets, E. Savisaar – Eesti Sõnumid 31.08.1995; S. Kallas – Õhtuleht 12.09.1995; J. Adams – Õhtuleht 12.09.1995; E. Nestor – Õhtuleht 12.09.1995; F. Undusk – Eesti Päevaleht 30.10.1995; T. Made – Õhtuleht 12.09.1995.
37. Deklaratsioon narkomaania olemusest, ennetamisest ja tõkestamisest. 17. detsember 1995, Tallinn.
38. ÜRO peasekretäri läkitus elektronposti simulatsioonimängu "ÜRO maailma peeglis" osavõtjaile ja korraldajaile – ÜRO Arenguprogrammile ning Eesti Vabariigi Välis- ja Haridusministeeriumile.
39. Vt Riigikogu liikme A. Liiva arupärimine 18.12.1995 ja Riigikogu liikmete A. Liiva ja T. Kauba arupärimine 18.03.1996 sotsiaalminister T. Vilosiusele.

40. ÜRO 1961. aasta narkootiliste ainete ühtne konventsioon – RT II 1996, 19–22, 84; ÜRO 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsioon – RT II 1996, 19–22, 84.
41. 12.12.1996 saatis UN International Narcotics Control Board sekretär H. Schaepe sellekohase tänukirja Eesti Vabariigi välisministrile.
42. Vastu võetud 31.05.2000 – RT II 2000, 15, 92; J. Piirsalu – Eesti Päevaleht 25.02.2000.
43. RT I 1996, 3, 56.
44. RT I 1997, 16, 260.
45. RT I 1997, 52, 834.
46. Valitsuse 25.11.1997 istung, protokoll 56, päevakorrapunkt nr 8.
47. T. Kons – Hommikuleht 16.03.1994.
48. Asutatud Eesti Psühhiaatrite Seltsi ning Eesti Linnade Liidu poolt 1997, registreeritud 1998. a alguses. E-post: EUS@narko.sm.ee, vt ka <http://narko.sm.ee>.
49. Moodustatud sotsiaalministri käskkirjaga nr 106 09.04.1998.
50. 31.03.1998 eraldati valitsuse reservfondist 1 miljon krooni. M. Kornõsheva – Den za Dnjom 12.06.1998; K. Ilustrumm – Sõnumileht 09.01.1998.
51. 1995–2000 on Eestis tekkinud hulganisti erinevaid väikesi spetsialiseerunud organisatsioone: EUS andmetel oli selliseid mitmes suunas tegutsejaid aasta 2000 kevadel koguni 215: neist 194 tegeles uimastivastase koolitusega, 106 spetsiifilise nõustamisega, 100 noorsootööga, 21 teabepäevade korraldamisega, 18 raviga, 8 elanike küsitlusega ning 7 omavahelise koostöö koordineerimisega. Samal ajal ei suudetud üleriigiliselt koordineerida nende tööd, vältimaks dubleerimist, ega mõõta ka riigieelarvest rahastatud projektide tulemuste kvaliteeti.
52. Report – Doc. 6278 (03.09.1990); Recommendation 1169 (1991) and 1141 (1991) and 1307 (1996).
53. Näiteks The Europe Against Drug Abuse. Conference on Rehabilitation and Drug Policy. Stockholm, 23.–27.05.1993.
54. T. Sildam – Eesti Päevaleht 02.09.1995; E. Tammer – Postimees 16.08.1995 K. Malmberg – Eesti Päevaleht 16.08.1995.
55. Näiteks UNDCP poolt 15.–17. juulil 1997 Traikais (Leedu) korraldatud Eesti, Läti ja Leedu spetsialistidele "Baltic Drug Control Master Plan Workshop" jt.
56. Pompidou Group Demand Reduction Staff Training Programme – for Policy Planners and Practising Professionals from 12 Central and Eastern European Countries with the support of the European Commission Phare Programme and in Cooperation with ILO, UNDCP and WHO.
57. Intensiivselt abistasid eriti Soome psühhiaatrid, nende soovitusel ja seitsme Eesti äriühingu toetusel trükiti aastal 2000 Soome keelest tõlgituna 512 lk raamat "Narkoloogia".
58. A. Leps – Päevaleht 11.07.1994.
59. Sotsiaalministri käskkirja nr 86 24.03.1999 lisa 1 "Narkomaania ravi andmekogu asutamine".
60. 1998. aastal esitatud süüdistus narkokuriteo sooritamises 131, 1999. aastal 194 isikule.
61. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus. Vastu võetud 11.06.1997 (RT I 1997, 52, 834), jõustunud 01.11.1997.

62. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus § 10.
63. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus § 11 (RT I 1997, 16, 260).
64. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus § 12.
65. Vt ka N. Kalikova. Narkomaania ja lapsed. –Lapsed Eestis. ÜRO, Tallinn, 2000, lk 54–56.
66. A. Narusk. Patterns of Adolescence Substance Use in Estonia. – KBS 97 23rd Annual Alcohol Epidemiology Symposium: Abstracts. Reykjavik, Iceland, June 2–6, 1997; A. Narusk. Noored ja uimastite kasutamine: sotsioloogilised uuringud. Üleriigilise alkoholi ja uimastipreventsiooni programm: Koolitajate koolituse projekt. Tallinn, Sotsiaalministeerium, 1996, lk 31–50.
67. J. B. Groggaard (ed), Estonia in the Grip of Change. The NORBALT Living Conditions Project. FAFO Report 190. Norway, 1996, 296 pp.
68. B. Hibell, B. Andresson, T. Bjarnason, A. Kokkevi, M. Morgan, A. Narusk (eds). The 1995 ESPAD report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries. Sweden. Modin Tryck AB, Stockholm, 1997, 308 pp.
69. A. Allaste – Terviseleht 19.04.2000.
70. Loodi 1999. a, avatud kõigile asjasthuvitatuile.
71. Statistiliste algandmete kogumise vale ülesehituse tõttu on raskusi isegi erinevate maakondade üldise haigestumise võrdlemisega.
72. P. Flynn. Social consequences of and responses to drug misuse in member States. Preliminary draft report. AS/Soc (2000) 12 rev. Council of Europe, <http://stars.coe.fr>
73. Nt Temperance work around the Baltic Sea. IOGT 6th Baltic Seminar Nov 14th–16th, 1997 Pärnu; A. Leps – Päevaleht 08.04.1994 jne.
74. Preventsiooni olulisus on kirjas ka Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduses (RT I 1997, 52, 834).
75. Ingliskeelne treatment on narkomaaniat käsitlevas kirjanduses kolmetähenduslik, vastates eelkõige eestikeelsele "ravile", tähistab ka kohtlemist või käsitlust. Senistes eestikeelsetes tõlgetes on esinenud mõistete segiajamisi ja sellest tulenevalt vahel arusaamatusi. Näiteks: "Süstivate narkomaanide meditsiiniline ravi on enamasti kaheldava efektiivsusega, kuid nende probleemi tasakaalustatud käsitlemine ning õige kohtlemine hoiab kokku palju rahalisi vahendeid."
76. Psühhiaater dr E. Eik tõstatab "Uimastivaba Eesti" II konverentsil Tallinnas 8.–9. septembril 2000 probleemi, et juba mitmele 14–16-aastasele (meditsiinilise ravi seisukohalt juba lootusetuks väljakujunenud) Tallinna heroiniõtlasele oleks halastuseks vaja kogu nende edaspidise eluperioodi kestel kinkida riigi kulul vajalik kogus igapäevast asendusnarkootikumi metadooni. Asendusnarkootikumi metadooni kinkimine tuleks ühiskonnale odavam, kui narkomaanide endi kriminaalsel teel hangitud heroini ostmise.
77. A. Ojaperv – Virumaa Teataja 17.02.2000; E. Klaats – Maaleht 17.02.2000; S. Sommer – Põhjarannik 19.02.2000; 26.02.2000; S. Bauer Põhjarannik 26.02.2000; A. Sihvert – Maaleht 23.03.2000; E. Piigli – Molodjozh Estonii 27.03.2000; A. Soolep – Sõnumileht 21.02.2000.
78. E. Paikre, A. Alasoo – Postimees 29.11.1998.
79. SL Õhtuleht 23.08.2000.
80. R. Raudsepp – Sõnumileht 10.10.1998.

81. Türi deklaratsioon. Vastu võetud Eesti karskusliikumise 110. aastapäeva konverentsist osavõtjate poolt Türil 31.10.1999 (Konverents "Normaalselt arenenud noor põlvkond – Eesti Nokia" 30.06.2000. Tallinn. Käsikiri).
82. J. Putting – Postimees 12.03.1998; P. Nieler – Sõnumileht 12.03.1998; K. Kõusaar – Eesti Ekspress 20.03.1998; S. Nestor – Eesti Ekspress. Magneet 03.04.1998.
83. Siiski on toimunud rida konverentse, nt "Uimastivaba Eesti" 28.–29.05.1999 Pirital ja 8.–9.09.2000, Copernicus–projekti raames 07.09.2000 Tallinnas jt.
84. K. Talpsepp – Sõnumileht 24.04.2000.
85. A. Soolep – Postimees 26.04.1998.
86. A. Liiv – Eesti Päevaleht 05.10.2000.
87. A. Liiv – Meie Maa 27.01.2000.
88. J. Nurmoja – Sõnumileht 29.05.1998.
89. Vastuseks asendusnarkootikumi metadooni Eestis narkomaania ravimina väljareklaamimise kohta artikli autori poolt sotsiaalministeeriumile 20.05.1997 nr 2–16/51 saadetud järelepärimisele möönis Sotsiaalministeerium oma kirjas nr 1–3/566 25.06.1997, et asendusravi metadooniga on tõepoolest problemaatiline ning seda on võimalik osaliselt kasutada ainult opiaatsõltlastel.
90. A. Alasoo ja J. Saar – Postimees 19.01.2000; O. Rand – Eesti Päevaleht 19.01.2000.

Kasutatud kirjandus

Haavio–Mannila, E. (1989) Women, alcohol and drug in the Nordic countries. NAD Publications, No 16, 212 pp.

Hammer–Pratka, K. (2000) Some Familial Factors Influencing the Use of Psychoactive Substances by Adolescence of Estonia. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, 85 lk.

Kariis, T. (2000). Alkoholismi ja narkomaania ennetamise programm aastateks 1997–2007. Sotsiaaltöö, nr 2, lk 7–9.

Lagerspetz, M. (1994) Social problems in Newspapers. Studies around the Baltic Sea. NAD Publications, No 28, 137 pp.

Liiv, A. (1981) Rasprostranjonnost psihitsheskih zabolevanij na ostrovah Estonskoi SSR. V kn: Kontingentij psihitsheski bolnih i organizatsija psihiatritsheskoij pomoshtshi. Tartu, 1981, str. 41–46.

Liiv, A. (1987) Oli rock'n'roll, on džiinid. Kas tuleb ka crack? – Vikerkaar, nr 1, lk 71–73.

Liiv, A. (1993a) Eesti narkopoliitika (sotsiaalpoliitika osana) XX sajandi lõpus. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, 172 lk.

Liiv, A. (1993b) Women and Substance Abuse in Estonia. WHO/ PSA/93, p 105–118.

Liiv, A. (1993c) Kui palju oli (ja on) Eestis narkomaane? – Liivimaa Kuller 30.09.1993.

Liiv, A. (1994) Drugs in Post-Communist Estonia. Center for Training and Development. Kuopio, University of Kuopio, No 2, p 28-40.

Liiv, A. (2000a) Endise peanarkoloogi ülestunnistus. – Haridus, nr 1, lk 33-36.

Liiv, A. (2000b) Sõltuvushaigused sõltumatus Eestis. Eesti uue aastatuhande lävel. Väikerahva võimalused ja valikud. Tallinn, Kirjastus Tea, lk 296-309.

Narusk, A. (1996) Noored ja uimastid. Tallinn, Akadeemia Trükk, 70 lk.

Narusk, A. (1995) Sociological Research on Alcohol and Drug Use in Estonia. Mobilizing Social Research for Policy Advice on Drug Demand Reduction in Central and Eastern Europe. Wien-Budapest, European Centre Publ. Eurosocial Report No 53, p 69-86.

Paimre, M. (1999) Narkotemaatika Eesti loetavates nädalalehtedes aastatel 1993-1995. Bibliomeetriline aspekt. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, 110 lk.

Skog, O., Waahlberg, R. (1988) Alcohol and Drugs. The Norwegian Experience. Oslo, 238 pp.

Tarto, E. (1997) Narkomaania ohustab Eesti pääsu Euroopa Liitu. – Sõnumileht 15.10.1997.

Trends in alcohol and drug use in Sweden. CAN Report 91. Stockholm, 119 pp.